

POJAM *FASĀD* U KUR'ANU

Sažetak

U prvom dijelu rada, nakon uvodnih napomena, razmatra se leksičko značenje lekseme *fasād* (u bosanskom *fesād* ili *fesāt*) koja, između ostalih, ima sljedeća značenja: oštećenje, propast, nered, poremećaj, glad i suša, šteta. Potom se, na temelju djela istaknutih klasičnih semantičara Kur'ana (al-Qāri', Ibn Sallām, al-Dāmaḡānī, Ibn al-'Imād, Ibn al-Ġawzī) navode kontekstualna značenja riječi *fasād* u Kur'anu, zajedno sa tefsirskom analizom i komparacijom sa nekim od vodećih klasičnih i savremenih komentara Kur'ana. Zatim se, na osnovu kur'anske upotrebe riječ *fasād*, semantički istražuje i nudi moguća klasifikacija pojma *fasād* na sljedeće njegove forme: 1. *fasād u vjerovanju* (*al-fasād al-'aqā'idī*); 2. *politički ili državni fasād* (*al-fasād al-siyāsī*); 3. *okolišni fasād* (*al-fasād al-bī'ī*); 4. *fasād u ekonomiji* (*al-fasād al-iqtisādī*); 5. *fasād u etici* (*al-fasād al-aḥlāqī*); 6. *fasād u sigurnosti* (*al-fasād al-amnī*) i 7. *društveni fasād* (*al-fasād al-iḡtimā'ī*).

Ključne riječi: *fasād*, Kur'an, leksičko značenje, kontekstualna značenja, forme *fasāda*.

Uvod

Iz korijena *f-s-d*, čije se izvedenice u Kur'anu pojavljuju na pedeset mjesta, derivira se riječ *fasād* (ar. فسادٌ) koja ima veoma široko semantičko polje. U formi glagola [*fasada* – tri puta, *afsada* – petnaest puta] spominje se na 18 mjesta; u formi glagolske imenice [*fasād*] na 11 mjesta; u formi participa aktivnog u singularu [*mufsid* – jedanput] i pluralu [*mufsidūn*] spominje se na 21 mjestu.¹ U formi *ifsād* opozitna je riječi *iṣlāḥ* koja, isto tako, ima široko značenje: od melioracije zemlje, popravljivanja, reforme, repariranja pa do sređivanja prilika, sreće te mirenja i poboljšavanja.² Opozitnost pojmova *ifsād* i *iṣlāḥ* jasno je uočljiva u tekstu Kur'ana, npr. u ajetima *وَلَا تَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ* i *وَلَا تفسدوا في الأرضِ بعد إصلاحها* *I ne činite nered na Zemlji nakon što je na njoj red uspostavljen* (al-A'rāf, 56); *وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ* *U gradu je bilo devet osoba koje su činile nered po zemlji, a nisu red zavodile* (al-Naml, 48).

1 Muḥammad Fu'ād 'Abd al-Bāqī, *al-Mu'ājam al-mufahras*, Cairo: Dār al-ḥadīṭ, 1996, str. 629-630; Abdul Mannan Omar, *Dictionary of the Holy Qur'an*, Hockessin: Noor Foundation, 2003, str. 427; el-Said M. Badawi and Muhammad Abdel Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*, Leiden-Boston: Brill, 2008, str. 709.

2 V. Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo: El-Kalem, 1997, str. 809.

U bosanskom jeziku, pod utjecajem kur'anskog Teksta, upotrebljava se leksema *fesād* ili *fesāt* u značenju *nereda*, *smutnje*, *zamućivanja*, *svađe*, *zavade*. Abdulah Škaljić još navodi i imenicu *fesadžija* ili *fesačija*, arapsko-turskog porijekla u bosanskom, u značenju: (1) onaj koji zamućuje, svađalica, bundžija i (2) onaj koji diže galamu za svašta; plahovit čovjek, te glagole *fesaditi*, *fesād praviti*, *fesād zametati* koje objašnjava riječima „stvarati smutnju, zamućivati, zavađati; stvarati nered. Izv. od fesad.”³

Šta je zapravo *fasād*, koja su njegova značenja u Kur'anu, kako se taj pojam razumijeva i interpretira u komentarima Kur'ana, i koje su forme *fasāda*, pitanja su na koja pokušava odgovoriti ovaj rad. Drugim riječima, naznačena pitanja jesu ciljevi ovog rada.

Prvo ćemo navesti leksičko značenje lekseme *fasād*, potom njezina kontekstualna značenja u Kur'anu, uz tefsirsku analizu i komparaciju te, na kraju, na temelju kur'anske upotrebe riječi *fasād*, kao i uvida drugih autora koji su istraživali kur'anska značenja riječi *fasād*, semantički istražiti i predložiti moguću klasifikaciju pojma *fasād* na njegove forme. Nekoliko je savremenih autora koji su istraživali značenje riječi *fasād* u Kur'anu, među kojima posebno ističemo: ‘Abd al-Raḥmāna b. Ğamīla al-Qaṣṣāša,⁴ al-Bašīra ‘Alī Aḥmada al-Turābīja⁵ i Muḥammada ‘Abbāsa Nu‘māna al-Ğubūrīja.⁶

Leksičko značenje riječi *fasād*

Prema al-Rāġibu al-Iṣfahāniju (u. 503/1109), *fasād* je „izlazak nečega iz okvira skladnosti u većoj ili manjoj mjeri; opozitna je leksemi *al-ṣalāḥ*; koristi se za dušu, tijelo i stvari koje su izvan normalnog stanja” (الفساد خروج الشيء عن الاعتدال قليلا كان الخروج عليه أو كثيرا ويضاده الصلاح ويستعمل في النفس والبدن والأشياء الخارجة عن الاستقامة).⁷

3 *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost, 1966, str. 281.

4 „Mafhūm al-fasād wa al-ifsād fī daw’ āyāt al-Kitāb”, *al-Mu’tamar al-‘arabī al-duwalī li mukāfaḥa al-fasād*, 10-12. 08. 1424/6-8. 10. 2003. Riyād: Markaz al-dirāsāt wa al-buḥūṭ. Al-Qaṣṣās je profesor na Fakultetu za da’vu i usūlu-d-dīn Univerziteta Umm al-qurā u Mekki.

5 ”Mafhūm al-fasād wa anwā’uh fī daw’ nuṣuṣ al-Qur’ān al-karīm wa Sunna al-muṭahhara”, *Mağalla Ğāmi’a al-Qur’ān al-karīm wa ‘ulūm al-islāmiyya*, br. 11 (2005). Al-Turābī je bivši dekan Fakulteta usūlu-d-dīn Univerziteta Umm Durmān u Sudanu; profesor hadisa i hadiskih nauka na Fakultetu za šerijat i islamske studije Univerziteta al-Šāriqa (University of Sharjah) u Ujedinjenim Arapskim Emiratima.

6 „Mafhūm al-fasād fī al-Qur’ān al-karīm”, *Mağalla Kullīyya al-tarbawīyya al-asāsīyya*, Ğāmi’ Bābil, br. 7 (2012). Al-Ğubūrī je profesor na Fakultetu kur'anskih studija Univerziteta Bābil (University of Babylon) u Iraku.

7 *Mu’ğam mufradāt al-alfāz al-Qur’ān*, Beirut: Dār al-kutub al-‘ilmiyya, 1997, str. 425.

Leksičko značenje lekseme *fasād* Ibn al-Ġawzī (u. 597/1200) eksplicira na sljedeći način: „Promjena onoga što je bilo u dobrom stanju; ili: promjena u nečemu što je samo po sebi u normalnom stanju; ili: promjena sa rušenjem nečega; ili: promjena nečega kada se ono uništi i odstrani.” On još dodaje da se „u vjerskoj terminologiji riječ *fasād* koristi nekada u značenju grijeha (*‘iṣyān*), a nekada u značenju nevjerništva (*kufr*).” Potom spominje konkretne primjere: „Za ugovore se kaže da su *fāsida* (ništavni) ako nisu ispunili šerijske uvjete⁸; za svjedočenje ako nije rezultiralo presudom na temelju njega; za riječi koje nisu pravilne...”⁹

Identično al-İṣfahānīju, Samīn al-Ḥalabī (u. 756/1355) objašnjava: *al-Fasād luġatan: ḥurūġ al-šay’ ‘an al-i’tidāl wa al-istiqāma qalla dālika aw kaṭur wa yakūn fi al-a’yān wa al-ma’ānī wa minhu fasād al-‘aqā’id... wa yusta‘mal fi al-nafs wa al-badan / Jezički al-fasād znači izlazak nečega iz okvira skladnosti bilo u manjoj ili većoj mjeri, i to se događa u konkretnim i apstraktnim stvarima; otuda: fasād u vjerovanju... koristi se za dušu i tijelo.*¹⁰

Fayrūz Ābādī (u. 817/1414) navodi da leksema *al-fasād* označava: *Aḥd al-māl zulman wa al-ġadb* (nepravедно uzimanje imetka i sušu/neploidnost); također, kaže se *tafāsadū* u značenju *qaṭṭa ‘ū al-arḥām* (pokidali su rodbinske veze).¹¹

Autori savremenog rječnika arapskog jezika pod naslovom *al-Mu’ġam al-waṣīf* navode četiri značenja lekseme *fasād*; 1) التَّلَفُ والعَطْبُ *oštećenje, propast* 2) والخلل والاضطراب *nered i poremećaj*; 3) الجَدْبُ والقَحْطُ *glad i suša*; 4) إلحاق الضرر *šteta*.¹²

8 Pojam *fasād* ima svoje terminološko značenje u islamskom pravu, koje glasi: *Ono što je u principu legalno, ali je nelegalno po svom svojstvu; sinonim je, prema al-Šāfi’ju, pojmu buṭlān, što kod nas [tj. hanefija] nije slučaj.* Dakle, ovdje se *fasād* pojavljuje kao pravni termin (više o *fasādu* kao pravnom terminu v. Mohammad Hashim Kamali, *Principi islamske jurisprudencije*, Sarajevo: CNS, 2017, str. 378-379). Prije ove definicije, Ġurgānī (*al-Ta’rīfāt*, Beirut: Dār al-kutub al-‘ilmiyya, 2000, str. 167) će navesti konciznu filozofsku definiciju *fasāda*: *Zawāl al-šūra ‘an al-mādda ba’d kānat hāšila /* Odvajanje forme od materije (supstance). U posljednjih nekoliko decenija termin *fasād* koristi se u zakonskim propisima islamskih republika Pakistana i Irana. Pakistanski zakon uključuje princip *fasad-fil-arz* (korupcija na zemlji), koji omogućava počinioču da bude kažnjen kaznom do 14 godina zatvora. U Iranu se zakoni koji se odnose na ovaj termin koriste za krivično gonjenje ili prijetnju političkim opozicionim ličnostima (https://en.wikipedia.org/wiki/Fasad#cite_ref-2).

9 Više v. Ibn al-Ġawzī, *Nuzha al-a’yun al-nawāzīr fi ‘ilm al-wuġūh wa al-naẓā’ir*, Beirut: Dār al-kutub al-‘ilmiyya, 2000, str. 219.

10 *‘Umda al-ḥuffāz fi tafsīr ašraf al-alfāz*, Beirut: Dār al-kutub al-‘ilmiyya, 1996, 3/229.

11 *Al-Qāmūs l-muḥīṭ*, Beirut: Mu’assasa al-risāla, 2005, str. 306.

12 *Al-Mu’ġam al-waṣīf*, s.l., s.a., str. 721.

Teufik Muftić (u. 2013) navodi sljedeća značenja predmetne lekseme: kvarenje, raspadanje; gnjiljenje, truhljenje; slabost, nered, šteta, razdor, nesloga, zavada; pogrešnost, nevažnost, bezvrijednost, pokvarenost, porok, izopačenost, korupcija; nepodesnost, neprikladnost, neupotrebljivost.¹³

Sumirajući ova razmatranja lingvista i leksikografa možemo zaključiti da se *fasādom* imenuje sve ono što ruši ili skrnavi normalni poredak stvari u materijalnom i apstraktnom smislu. Također, većina klasičnih lingvista leksemu *fasād/ifsād* objašnjava njezinim antonimom - *ṣalāh/iṣlāh*.

Značenja riječi *fasād* u Kur'anu

Klasični semantičari Kur'ana jednoglasni su da riječ *fasād* u Kur'anu ima šest značenja. Mislimo na sljedeće semantičare: Hārūna b. Mūsā al-Qārīja¹⁴ (u. oko 170/786),¹⁵ Yaḥyā b. Sallāma¹⁶ (u. 200/815),¹⁷ al-Dāmaḡānija¹⁸ (u. 478/1085)¹⁹ i Ibn al-‘Imāda²⁰ (u. 887/1482).²¹ Izuzetak je Ibn al-Ġawzī²² koji

13 *Arapsko-bosanski rječnik*, str. 1120.

14 Hārūn b. Mūsā al-Qārī' al-A'war al-Naḥwī - mufessir, jezikoslovac, stručnjak u kiraetima. Al-Ḥaṭīb veli da je bio jevrej koji je primio islam. Prvi koji je pisao o *wuḡūhu* Kur'ana (al-Suyūfī, *Buḡya al-wu'āt*, Beirut: al-Maktaba al-‘aṣriyya, s.a., 2/21).

15 *Al-Wuḡūh wa al-naẓā'ir fī al-Qur'ān al-karīm*, Baḡdād: Wizāra al-ṭaqāfa wa al-‘ilām, 1988, str. 40-41.

16 Yaḥyā b. Sallām b. Abī Ta'laba al-Taymī al-Baṣrī al-Ifriqī - mufessir, fakih, muḥaddis i lingvist; sreo oko dvadeset tabi'ina. Rođen u Kufi 123/740, a zatim sa ocem preselio u Egipat, gdje je i umro. Napisao: *Tafsīr al-Qur'ān, Iḥtiyārāt fī al-fiqh* (Ḥayr al-Dīn al-Ziriklī, *al-A'lām*, Beirut: Dār al-‘ilm li al-malāyīn, 1984, 8/148).

17 *Al-Taṣāwīf - tafsīr al-Qur'ān mimma iṣtabahat asmā'uh wa taṣarrafat ma'ānīh*, Tūnis: al-Šarika al-tūnisīyya li al-tawzī', 1980, str. 115-116.

18 Muḥammad b. Ḥasan b. ‘Abd al-Malik b. ‘Abd al-Waḥḥāb Abū ‘Abdullāh al-Dāmaḡānī - šejh hanefijskog mezheba i vrhovni sudija (*qāḍī al-quḍāt*). Rođen u Damaganu, gdje je studirao fikh, kao i u Nejsaburu; zatim otišao u Bagdad (418/1027), gdje je obavljao dužnost kadije (oko trideset godina). Dugo je živio i bio veoma poznat. Brockelmann navodi sljedeća njegova djela: *Masā'il al-ḥūtān wa al-ḥuruq, al-Zawā'id wa al-naẓā'ir fī ḡarīb al-Qur'ān* (al-Ziriklī, *al-A'lām*, 6/276; ‘Umar Riḍā Kaḥḥāla, *Mu'ḡam al-mu'allifīn*, Beirut: Dār iḥyā' al-turāt al-‘arabiyy, s.a., 11/48-49).

19 *Al-Wuḡūh wa al-naẓā'ir li al-fāz Kitāb Allāh al-‘azīz*, Cairo: Wizāra al-awqāf, 2000, 2/114-116.

20 Muḥammad b. Muḥammad b. ‘Alī al-Bilbīsī al-Qāhirī Šams al-Dīn (Ibn al-‘Imād) - rođen i odrastao u Bilbisu u Egiptu, a potom se preselio u Kairo, gdje je i umro. Napisao je nekoliko djela: *Ḥawāšī, Tafsīr al-Bayḍāwī* (sažetak sa korisnim dodacima), *Kašf al-sarā'ir* (al-Ziriklī, *al-A'lām* 7/50).

21 *Kašf al-sarā'ir fī ma'nā al-wuḡūh wa al-naẓā'ir*, Taṭa: Dār al-ṣaḡaba li al-turāt, 2007, str. 59-60.

22 ‘Abd al-Raḥmān b. ‘Alī b. Muḥammad b. ‘Alī b. ‘Ubayd Allāh b. Ḥammād b. Aḥmad b. Muḥammad b. Ġāfar al-Qurašī al-Taymī al-Bakrī al-Baḡdādī al-Ḥanbalī, poznat pod imenom Ibn al-Ġawzī (Ġamāl al-Dīn Abū al-Faraḡ) – muḥaddis, hafiz, mufessir,

navodi značenje više: *al-kufr* (nevjerništvo) kao sedmo značenje.²³ U nastavku ćemo navesti tih sedam značenja te ih koncizno komparirati sa nekim istaknutim klasičnim i savremenim komentarima Kur'ana.

1. *Fasād* = grijehenje (*al-ma'šiya*)

Kad im se kaže: „Ne činite nered na Zemlji!” (al-Baqara, 8). Al-Ṭabarī (u. 310/922) kaže da *ifsād* (kvarenje, podbunjivanje, sabotaža, oštećenje) na Zemlji podrazumijeva „činjenje onoga što je Allah, dž.š., zabranio, a izostavljanje onoga što je naredio da se čini” (والإفساد في الأرض العمل فيها بما نهى الله جل ثناؤه عنه، وتضييع ما أمر الله بحفظه جملة الإفساد).²⁴ Komentator al-Māwardī (u. 450/1058) navodi tri tumačenjske mogućnosti pojma *fasād* u navedenom ajetu: 1) *kufr*, 2) činjenje onoga što je Allah, dž.š., zabranio, a izostavljanje onoga što je naredio da se čini i 3) pristranost onih koji ne vjeruju.²⁵ „Sve tri ove stvari” – zaključuje al-Māwardī – „predstavljaju *fasād* na Zemlji, jer *fasād* znači odstupanje od normalnog stanja u ono koje mu je suprotno” (لأن الفساد يدل على الاستقامة إلى ضدها). Faḥr al-Dīn al-Rāzī (u. 606/1209) također navodi tri značenja pojma *fasād* uz njihova obrazloženja, a kao prvo navodi „ispoljavanje neposlušnosti Uzvišenom Allahu” (إظهار معصية الله تعالى); drugo: ljubaznost licemjera prema nevjernicima, i treće, usko povezano sa prethodnim: tajno nijekanje poslanstva Muhammeda, a.s. i islama te unošenje sumnje od strane licemjera.²⁶

2. *Fasād* = propast (*al-halāk*)

Da na njima (nebesima i na Zemlji) ima još bogova osim Allaha, oni bi propali (al-Anbiyā', 22); *لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ...propali bi nebesa i Zemlja, i oni što su na njima!* (al-Mu'minūn, 71). Oko ovog značenja riječi *fasād* u navedenim ajetima imamo konsenzus klasičnih i savremenih komentatora Kur'ana i čije značenje ekspliciraju sinonimnim izrazima, npr. u slučaju 22. ajeta sure al-Anbiyā': al-Suyūṭī (u. 911/1505) i al-Maḥallī (u. 864/1459): *ḥaraġatā 'an niẓāmihimā al-muṣāhada* (narušio bi se njihov vidljivi poredak);²⁷ al-Baġawī (u. 516/1122): *la*

fakih, vaiz, književnik, historičar, poznavalac i drugih znanstvenih disciplina. Rođen je u Bagdadu oko 510. god. po Hidžri, gdje je i umro. Napisao je brojna djela (Kaḥḥāla, *Mu'ġam al-mu'allifin*, 5/157).

23 *Nuzha al-a'yun*, str. 219-220.

24 *Ġāmi' al-bayān 'an ta'wīl āyāt al-Qur'ān*, Cairo: Dār al-salām, 2007, 1/212.

25 *Al-Nukat wa al-'uyūn*, Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya, s.a., 1/74.

26 *Tafsīr al-Faḥr al-Rāzī*, Beirut: Dār al-fikr, 1981, 2/73.

27 *Tafsīr al-Ġalālayn*, Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya, s.a., str. 416.

ḥarabatā wa halakā man fīhima (urušili bi se i stradali oni što su na njima);²⁸ al-Šawkānī (u. 1250/1834): *la baṭalatā* (propali bi);²⁹ al-Šabūnī (r. 1930): *la fasadā niẓām al-kawn kullih* (propao bi sav kosmički poredak);³⁰ Maḥlūf (u. 1410/1990): *la iḥtalla niẓāmuḥumā wa ḥarabatā li al-tanāzu* (poremio bi se i urušio njihov poredak zbog međusobnog spora).³¹ Kada tumače 71. ajet sure al-Mu'minūn komentatori će kazati da je njegovo značenje istovjetno 22. ajetu sure al-Anbiyā'.

3. *Fasād* = suša i pomanjkanje rastinja (*qaḥṭ al-maṭar wa qilla al-nabāt*)
 ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ *Pojavi se fasād i na kopnu i na moru...* (al-Rūm, 41) U svom komentaru Kur'ana Ibn al-Ġawzī, pak, navodi četiri mišljenja o značenju riječi *fasād* u ovom ajetu: 1. umanjivanje bereketa (Ibn 'Abbās); 2. činjenje velikih grijeha (Abū al-'Āliya), 3. širk (Qatāda i al-Suddī) i 4. suša (Ibn 'Aṭiyya).³² Kao semantičar opredijelio se za četvrto mišljenje koje je nadopunio riječima *qilla al-nabāt* (pomanjkanje rastinja). „Suša i pomanjkanje rastinja rezultiraju gubicima u usjevima i ljetini zbog griješenja”, objašnjava Ibn Kaṭīr u svom tefsiru.³³ Al-Māwardī pored spomenutih navodi i moguće peto značenje: pojava loših vladara (ظهور الفساد ولاة السوء).³⁴ Al-Bayḍāwī će navesti da *fasād* ovdje označava: „sušu, smrtnost, mnoštvo požara i poplava, suhe oblake, nestanak bereketa, mnoštvo štetā, obmana i nepravdi” (الجدب والموتان وكثرة الحرق والغرق وإخفاق الغاصة ومحق البركات وكثرة المضار) – zbog ljudskih grijeha ili zato što su to *ljudi zaradili* بِمَا كَسَبَتْ (أَو الضلالة والظلم بِمَا كَسَبَتْ).³⁵

4. *Fasād* = ubistvo (*al-qatl*)

أَنْتَزُرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ *Zar ćeš ostaviti Musā i narōd njegov da čine nered na Zemlji?* (al-A'rāf, 127); إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ *Je 'džūdž i Me 'džūž, doista, čine nered na Zemlji!* (al-Kahf, 94); أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ *...ili da u zemlji nered ne izazove!* (al-Mu'min, 26) Intendiranje pojma *al-qatl* u navedenim ajetima potrebno je promatrati u njihovom tekstualnom kontekstu. Ajeti iz sura al-A'rāf (127) i al-Mu'min (26) sadržinski su povezani: riječi u prvom ajetu izgovaraju Faraonove glavešine, dok u drugom ajetu izgovara

28 *Ma'ālim al-Tanzīl*, Riyāḍ: Dār al-ṭayyiba, 1409. h., 5/314.

29 *Faḥ al-Qadīr*, Beirut: Dār ma'rifa, 2007, str. 932.

30 *Šafwa al-tafāsīr*, Beirut: Dār al-Qur'ān al-karīm, 1981, 2/258.

31 *Kalimāt al-Qur'ān – tafsīr wa bayān*, Cairo: Dār al-ma'ārif, s.a., str. 198.

32 *Zād al-masīr*, Beirut: Dār al-fikr, 2009, 6/80.

33 *Tafsīr al-Qur'ān al-'aẓīm*, Riyāḍ: Maktaba Dār al-fihyā' & Maktaba Dār al-salām, 1996, 3/572.

34 *Al-Nukat wa al-'uyūn*, 4/316.

35 *Anwār al-tanzīl wa asrār al-ta'wīl*, Beirut: Dār al-rušd, 2000, 2/53.

ih sam Faraon. U nastavku prvog ajeta Faraon svojim glavešinama odgovara: ... سَنَقْتَلُ أَبْنَاءَهُمْ... *Ubijat ćemo njihove sinove*,..., dok u slučaju drugog ajeta, Faraon, prije nego što izrekne riječi الْقَسَادَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ, govori: ذُرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى, *Pustite vi mene da ubijem Musaa*... Prema al-Ṭabariju, *fasād* kojeg Faraon ima na umu (u 26. ajetu sure al-Mu'min) jeste „promjena vjere” njegovog naroda (ظهور الفساد كان عنده هو تبديل الدين).³⁶ Al-Zamahšarī, pak, svojim objašnjenjem *fasāda* u tom ajetu približava se semantičarima Kur'ana: „*Fasād* na Zemlji jeste međusobno ratovanje u kojem nestaje sigurnosti i koje uništava usjeve, plodove i sredstva za život, i kada ljudi stradaju” (والفساد في الأرض التفتان والتهارج) (الذي يذهب معه الأمن وتتعطل المزارع والمكاسب والمعاش، ويهلك الناس قتلاً وضياًعاً،³⁷ Sličnu eksplikaciju *fasāda* daje i al-Bayḍāwī, za koga je to „ratovanje i ubijanje koje ljudima uništava ovaj svijet” (ما يفسد دنياكم من التحارب والتهارج).³⁸ Što se tiče 94. ajeta sure al-Kahf, gore spomenuti semantičari riječ مُفْسِدُونَ *oni koji čine nered* u tom ajetu ekspliciraju riječima *qattālūna al-nās* (ubijajući ljude) ili *bi qatl al-nās* (ubijanjem ljudi). Al-Suyūṭī i al-Maḥallī sklop مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ *oni koji čine nered na Zemlji* interpretiraju riječima: بالبغي والنهب *pljačkom i ugnjetavanjem*,³⁹ dok al-Bayḍāwī navodi بالتخريب وإتلاف الزرع *ubijanjem, rušenjem i uništavanjem usjeva*.⁴⁰ U svom komentaru Kur'ana Ibn al-Ġawzī navodi da imaju četiri mišljenja o značenju riječi *fasād* u tom ajetu, a kao četvrto mišljenje navodi *kānū yaqtulūna al-nās*.⁴¹

5. *Fasād* = uništavanje, rušenje, razaranje (*al-ḥarāb*)

سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا... *svom snagom se trudi da na Zemlji uništava i ruši* (al-Baqara, 205); إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا... *kad oni [tj. zemaljski vladari] naselje neko osvoje - oni ga razore* (al-Naml, 34). Tumačeći 205. ajet sure al-Baqara al-Ṭabarī ističe: „Mufessiri se razilaze o značenju *ifsāda* kojeg Uzvišeni Allah pripisuje *tom licemjeru*. Jedni kažu da je njegovo značenje ono što smo rekli u pogledu njegova razbojništva i sijanja straha po putevima, kao što smo to ranije naveli u vezi sa Aḥnasom ibn Šuraykom. Drugi kažu da se misli na prekidanje rodbinskih veza i prolijevanje krvi muslimana... Pod pojam *ifsāda* ovdje potpadaju sve vrste grijeha; činjenje grijeha jeste *ifsād* na Zemlji i Uzvišeni Allah nije konkretizirao njegov opis jednim značenjem *ifsāda*.”⁴² Al-Qurtubī u svom komentaru završetka ovog ajeta وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ) *Allah ne*

36 Ḡāmi' al-bayān, 9/7130.

37 *Tafsīr al-Kaššāf*, Beirut: Dār ma'rifa, 2005, str. 954.

38 *Anwār al-Tanzīl wa asrār al-ta'wīl*, 3/207.

39 *Tafsīr al-Ġalālayn*, Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya, s.a., str. 387.

40 *Anwār al-Tanzīl wa asrār al-ta'wīl*, 2/354.

41 *Zād al-masīr*, 5/867.

42 Ḡāmi' al-bayān, 2/1111.

voli fasād) navodi da je al-‘Abbās ibn al-Fuḍayl rekao: „*Al-Fasād* je *al-ḥarāb* (rušenje)”, a Sa‘īd ibn al-Musayyib: „Uništavanje novca ubraja se u činjenje nereda na Zemlji” (قطع الدراهم من الفساد في الأرض). Potom al-Qurtubī sasvim jasno iznosi sljedeći stav: قلت: والآية بعمومها تعم كل فساد كان في أرض أو مال أو دين، Velim da je ovaj ajet općenit i obuhvata svako činjenje nereda na Zemlji i bilo kakvo uništavanje imetka ili vjere; a veli se da je značenje da Allah ne voli da nered čine dobročinitelji.⁴³

6. *Fasād* = nevjerništvo (*al-kufr*)

أولوا بغيّة يُهَوَّنُ عَنْ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ... *malo čestitih, koji su zabranjivali fasād na Zemlji...* (Hūd, 116). Već smo istakli da je Ibn al-Ġawzī jedini klasični semantičar koji navodi ovo značenje riječi *fasād*. Ovo značenje riječi *fasād* nije nesuvislo (*ba‘īd*), kaže Sulaymān al-Qar‘āwī, jer su ga isticali neki mufes-siri.⁴⁴ Naime, Abū Ḥayyān kaže: „*Al-Fasād* je ovdje *al-kufr* i grijesi koji su s njime povezani, a u čemu je upozorenje ovom ummetu i njegovo podsticanje na promjenu loših stvari” (وفي ذلك تنبيه، وفي ذلك المعاصي، وما اقترن به من الكفر والفساد هنا الكفر وما اقترن به من المعاصي، وفي ذلك تنبيه).⁴⁵ Isto ovo navodi i komentator Ibn ‘Aṭīyya u svom komentaru.⁴⁶ Također, *kufr* i grijese u ovom ajetu intendira i komentator al-Nasafī.⁴⁷

7. *Fasād* = sihir, magija (*al-sihr*)

إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِلُّ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ *Allah ne dopušta da djelo sihirbaza uspije* (Yūnus, 81). Dakle, riječ *al-mufsidīna* u ovom ajetu semantičari Kur’ana čitaju, s obzirom na situacioni kontekst koji tretira susret Mūsāa, a.s., i Faronovih sihirbaza, kao *al-sāḥirīna*. Što se tiče komentatora Kur’ana, identično čitanje susrećemo, npr., kod Ibn ‘Abbāsa,⁴⁸ al-Qurtubīja⁴⁹ i al-Bayḍāwīja.⁵⁰

Forme *fasāda* na Zemlji

Ovih sedam kontekstualnih značenja riječi *fasād* u tekstu Kur’ana koja su iznašli klasični semantičari Kur’ana, a sa njima se saglasili komentatori

43 *Al-Ġāmi‘ li aḥkām al-Qur‘ān*, Beirut: Mu‘assasa al-risāla, 2006, 3/387.

44 *Al-Wuḡūh wa al-nazā‘ir fī al-Qur‘ān al-karīm*, Riyāḍ: Maktaba al-rūšd, 1990, str. 505.

45 *Al-Baḥr al-muḥīṭ*, Beirut: Dar al-kutub al-‘ilmiyya, 1993, 5/271.

46 *Al-Muḥarrar al-waḡīz fī tafsīr al-Kitāb al-‘azīz*, Beirut: Dār al-kutub al-‘ilmiyya, 2001, 3/214.

47 *Tafsīr al-Nasafī*, s.l.: Dār ihyā’ al-kutub al-‘arabiyya, s.a., 1/208.

48 *Tefsīr*, Sarajevo: Libris, 2007, 6/422.

49 *Al-Ġāmi‘ li aḥkām al-Qur‘ān*, 11/31.

50 *Anwār al-Tanzīl wa asrār al-ta’wīl*, 2/112.

Kur'ana, reprezentuju, dakle, široko i zanimljivo semantičko polje te riječi. Naravno, nisu navedeni svi kur'anski ajeti u kojima se pojavljuje korijen *f-s-d* u svim svojim derivacionim formama.

Interesantno je da od pedeset mjesta na kojima se spominje riječ *fasād*, na četrdeset mjesta spominje se zajedno sa riječju *al-arḍ* (Zemlja).⁵¹ Na dva mjesta spominje se zajedno sa „kopnom i morem” (al-Rūm, 41), a na jednom mjestu u vezi sa „naseljima” (*qurā*) (al-Naml, 34) i, isto tako jedanput, u vezi sa „gradovima” (*bilād*) (al-Fajr, 21). Ovim Kur'an snažno stavlja naglasak na činjenicu da je *fasād* djelo čovjekovo, „djelo njegovih ruku”! Danas je svakom umnom čovjeku jasno da su ljudi svojim *fasādom* ili destruktivnim ponašanjem za Zemlji Zemlju doveli na rub propasti (klimatske promjene, nuklearno oružje itd.), što je pitanje od globalnog značaja, i bez svijesti o zajedničkoj akciji izgledi da se situacija promijeni su minimalni. „Upotreba biološkog, hemijskog i nuklearnog oružja, čiji destruktivni učinci traju stotinama hiljada godina, ne čine ništa drugo nego kvare Zemlju.”⁵²

Ukoliko kontekstualno pratimo pojavljivanje pojma *fasād* u kur'anским ajetima, uočiti ćemo da se on spominje u kontekstima ljudi, naroda i osoba ili pojedinaca: u suri al-Isrā' (4) *fasād* se spominje u kontekstu Banū Isrā'īla ili Jevreja (*la tuḥsidunna fī al-arḍ...*), o kojima Kur'an još kaže: وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ. *Oni nastoje da na Zemlji nered čine, a Allah ne voli one koji čine nered!* (al-Mā'idā, 64); u suri al-Naml (34) u kontekstu nekih zemaljskih vladara; u suri al-Kahf (94) u kontekstu Je'džūdža i Me'džūdža; u suri al-Baqara (12) u kontekstu licemjera ili muna-fika; u suri al-Ra'd (25) i Muḥammad (22) u kontekstu onih koji prekidaju rodbinske veze; u suri al-Šu'arā' (151) u kontekstu „onih koji u zlu pretjeruju” (*musrifīn*). Iz ovoga zaključujemo da *fasād* može biti manifestiran na različite načine: kolektivno i individualno.

Na temelju kur'anskih ajeta u kojima se spominje pojam *fasād*, al-Ġubūrī navodi sljedeće forme *fasāda* na Zemlji: 1. *fasād* u vjerovanju (*al-fasād al-'aqā'idī*), 2. *fasād* u etici (*al-fasād al-aḥlāqī*) i 3. *fasād* u ekonomiji

51 Ideja „činjenja nereda na Zemlji” spominje se na nekoliko mjesta u Kur'anu, gdje se ona često povezuje sa „lošim ponašanjem na Zemlji” kao suprotnost „ispravnom ponašanju”. Nekada se koristi da ukaže na duhovnu korupciju i njezine vanzemaljske posljedice (v. 2:11-12, 27, 220; 3:63; 7:56, 142; 10:40, 81; 16:88). Ali u 2:30 meleci predviđaju da će postavljanje ljudskih bića kao „namjesnika” na Zemlji značiti i njihovo „činjenje nereda” i „prolijevanja krvi”, tako da se „činjenje nereda” povezuje sa fizičkim nasiljem, čime se sugerira da je ono osnovna tendencija unutar ljudskog karaktera, ideja koju je predočilo kazivanje o Kabilu i Habilu. „Činjenje nereda” se svugdje implicitno ili eksplicitno povezuje sa fizičkim nasiljem (v. npr. 2:205; 5:64; 26:183; 27:48-49; 28:4) i često implicira duhovnu i zemaljsku korupciju (v. 7:74, 85-86, 103; 11:85; 13:25) (Seyyed Hossein Nasr, *The Study Qur'an*, New York: HarperCollins, 2015, str. 293).

52 Fathi Hasan Malkawi, *Epistemološka integracija*, Sarajevo: CNS, 2017, str. 255.

(*al-fasād al-iqtisādī*).⁵³ Al-Bašīr al-Turābī ističe da „termin *al-fasād* Kur'an koristi u najširem smislu koji obuhvata: *al-fasād al-‘aqīdī* (*fasād u vjerovanju*), *al-sulūkī* (*u ponašanju, etici*), *al-hukmī* (*u zakonodavstvu*), *al-amnī* (*u sigurnosti*) i *al-mālī* (*u imetku*).“ Također, ovaj autor spominje još i *al-fasād al-iḡtimā‘ī* (društveni *fasād*) i *al-fasād al-bī‘ī* (okolišni *fasād*).⁵⁴ Al-Qaššās, pak, govori o sljedećim vrstama *fasāda*: 1) nevjerništvo i politeizam: al-Nahl, 77, al-Mu‘minūn, 71; 2) licemjerstvo: al-Baqara, 11-12; 3) prekidanje onoga što je Allah naredio da se *spaja*: al-Ra‘d, 25; Muḥammad, 22-23; 4) pretjerivanje: al-Šu‘arā’, 151-152; 5) prolijevanje krvi i uništavanje usjeva i potomstva: al-Baqara, 30, 205; 6) slabljenje ljubavi među muslimanima: al-Anfāl, 72-73; 7) izostavljanje rada za opće dobro i nesuzbijanje zla u društvu: al-Baqara, 251; 8) krađa imetka (Yūsuf, 70-71); 9) nepravedno uzdizanje na Zemlji (al-Qaššās, 83) i 10) sibir, magija (Yūnus, 80-82).⁵⁵

Na osnovu gore navedenih kontekstualnih značenja riječi *fasād* u Kur'anu i naznačenih formi *fasāda* u Kur'anu koje su iznašli spomenuta trojica autora, u nastavku ćemo ponuditi vlastito klasificiranje *fasāda*.

1. *Fasād* u vjerovanju (*al-fasād al-‘aqā‘idī*)

Klasični komentari Kur'ana su, kako smo to već naveli, centralno značenje *fasāda* uvidjeli u grijehu ili neposlušnosti Uzvišenom Allahu. Drugim riječima, *fasād* su identificirali sa *ma‘šiyatom* (griješanjem), *kufrom* (nevjerništvo) i *širkom* (politeizmom), koji stoje u osnovi svakog poremećaja, nereda, štete, korupcije i poroka na Zemlji. Tumačeći 11. i 12. ajet sure al-Baqara Ibn Kaṭīr veli da *fasād* jeste *kufir* i griješno postupanje. Također navodi da činjenje *fasāda* predstavlja grijehenje prema Uzvišenom Allahu, jer onaj ko griješi prema Uzvišenom Allahu na Zemlji, ili naređuje grijehenje prema Njemu - čini *fasād* na Zemlji (والعمل بالمعصية وقال أبو جعفر أنس) قال الفساد هو الكفر، والعمل بالمعصية وقال أبو جعفر أنس) عن أبي العالية في قوله تعالى وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالِ يَعْنِي لَا تَعْصُوا فِي الْأَرْضِ، وَكَانَ (فسادهم ذلك معصية الله لأنه من عصى الله في الأرض أو أمر بمعصيته، فقد أفسد في الأرض).⁵⁶

„U odgovarajućim religijskim kontekstima riječ *fasād* ima vrlo često, ako ne i uvijek, ograničeno značenje *kufra*“, zapazha Toshihiko Izutsu⁵⁷ navodeći kur'anske ajete koji na to ukazuju: u 40. ajetu sure Yūnus: وَمِنْهُمْ مَّنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ

53 „Mafhūm al-fasād fī al-Qur‘ān al-karīm“, *Maḡalla Kulliyya al-tarbawīyya al-asāsīyya*, br. 7 (2012), str. 38-41.

54 „Mafhūm al-fasād wa anwā‘uh fī daw‘ nuṣūṣ al-Qur‘ān al-karīm wa Sunna al-muṭahhara“, *Maḡalla Ġāmi‘a al-Qur‘ān al-karīm wa ‘ulūm al-islāmīyya*, br. 11 (2005), str. 112.

55 „Mahfūm al-fasād wa al-ifsād fī daw‘ āyāt al-Kitāb“, *al-Mu‘tamar al-‘arabī al-duwalī li mukāfaha al-fasād*, (2003), str. 9-13.

56 *Tafsīr al-Qur‘ān al-‘azīm*, 1/70-71.

57 *Ethico-Religious Concepts in the Qur‘an*, Montreal: McGill University Press, 1966, str. 212.

إِنَّمَا يَهْتَدِي السَّبِيلَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الَّذِي كَانُوا يَفْسِدُونَ *Onima koji nisu vjerovali i koji su odvrćali od Puta Allahovoga Mi ćemo dodati kaznu na kaznu - zato što su pravili smutnju*; 63. ajet sure Āli ‘Imrān: إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ *A ako se oni okrenu, pa, zaista, Allah dobro zna smutljivce.*

Zato ovu formu *fasāda*, kao prvu, najvažniju i najširu, možemo imenovati kao *al-fasād ‘aqā’idī*, a o čemu tekstualnu evidenciju pružaju navedeni kur’anski ajeti.

2. Politički ili državni *fasād* (*al-fasād al-siyāsī*)

U kontekstima četrdeset ajeta u kojima se pojam *fasād* povezuje sa Zemljom primjećujemo da se povezuje sa odvrćanjem od Allahova, dž.š., puta (al-A‘rāf, 85-86), ratovanjem protiv Božijih poslanika i njihovo nepravedno ubijanje, kao i ratovanjem protiv vjernika i onih koji pozivaju na činjenje dobra (al-A‘rāf, 103). Kontekstualno značenje *fasāda* kao *qatla* (al-A‘rāf, 127; al-Kahf, 94; al-Mu‘min, 26) podrazumijeva sve vrste ubijanja putem agresorskih ratova, invazija, okupacija, terorizma (državnog, grupnog ili pojedinačnog),⁵⁸ zločina i genocida. Agresiju na narod sa kojim je sklopljen ugovor o miru (al-Anfāl, 72-73) Kur’an karakterizira kao *fasād kabīr* (veliki *fasād*). Ajeti iz sura al-A‘rāf (127) i al-Mu‘min (26) svjedoče o *ubijanju* koje se planira i realizira s najvišeg nivoa državne moći i politike, što je praksa koju i danas svjedočimo. Kur’an ukazuje na autoritarne sisteme i nepravedne vladare kao uzročnike širenja *fasāda* na Zemlji (al-Fağr, 11-12; al-Kahf, 94; al-Baqara, 205).

3. Okolišni *fasād* (*al-fasād al-bī‘ī*)

„Neki savremeni muslimani uništavanje prirodnog okoliša interpretiraju kao jedno od centralnih značenja ovih ajeta”,⁵⁹ tj. ajeta u kojima se spominje *fasād*. Ajet iz sure al-Baqara (205) sugerira i(li) aludira na uništavanje ili zaga-

58 „Postoji opća znanstvena saglasnost da su neka od najvećih po srazmjeru djela terorističkog nasilja protiv civila bila izvedena od strane država, a ne od nezavisnih grupa ili pojedinaca. U nacionalnim ratovima dvadesetog stoljeća, stotine hiljada civila su bili bombardirani zapaljivim napalm-bombama ili onima koje isisavaju vazduh. Tokom Drugog svjetskog rata, saveznici su pažljivo proračunali mješavinu eksploziva i strukture vjetrova kako bi stvorili uništavajuće vatrene oluje u gusto naseljenim područjima u njemačkim i japanskim gradovima upravo zbog toga da bi stvorili strah kod stanovništva.” (Karen Armstrong, *Polja krvi. Religija i historija nasilja*, Sarajevo: Buybook, 2016, str. 333).

59 Nasr, *The Study Qur’an*, str. 17.

đivanje prirodne okoline (vode, zraka, zelenih površina, flore i faune) koje se može vršiti i, nažalost, vrši na razne načine, npr. nepropisnim bacanjem ili odlaganjem smeća, štetnim gasovima (ugljični dioksid, azotni monoksid, fluorovodici, sumporni heksafluorid), tvorničkim otpadom, nezakonitom sječom šumskog bogatstva itd., čime se remeti prirodni poredak stvari i zbog toga se takve aktivnosti ubrajaju u *fasād* na Zemlji. Malkawi s pravom primjećuje: „Da bismo izbjegli destrukciju, moramo prestati zakopavati nuklearni i radi-oaktivni otpad ili ga bacati u more, moramo donositi i proizvoditi zakone koji reguliraju problem zagađivanja zraka i zagađivača – automobila i fabrika.”⁶⁰

4. *Fasād* u ekonomiji (*al-fasād al-iqtisādī*)

U suri Yūsuf (73) *fasād* se spominje zajedno sa krađom (*al-sarīqa*), čime se sugerira da je krađa, odnosno svako bespravno uzimanje bilo čega - *fasād*. U surama Hūd (85) i al-Šu‘arā’ (183) pojam *fasād* povezuje se sa zakidanji-ma pri mjeranju i vaganju u trgovini i svakodnevnom poslovanju ljudi, tj. sa varanjem ljudi radi ovosvjetskih dobiti i koristi. Ovo značenje riječi *fasād* možemo proširiti na mito, sistemsku korupciju i organizirani kriminal na raznim nivoima organiziranosti države i društva.

5. *Fasād* u etici (*al-fasād al-aḥlāqī*)

Na kraju 30. ajeta sure al-‘Ankabūt navodi se riječ *al-mufsidīn* u kontekstu dove Luta, a.s., u kojoj on moli Uzvišenog Allaha da ga pomogne protiv njegova *pokvarenog naroda* (رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ) kojeg on, prije toga, opisuje kao „one koji čine takav razvrat (*al-fāḥiṣa*) kakav prije njih niko nije činio”, pa onda pojašnjava: „s muškarcima općite, po drumovima prešrećete i na skupovima syojim najodvratnije stvari činite” (أَنْتُمْ لِنَاتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ). Sve ove odvratne stvari, po kojima je Sodoma postala zloglasna, jesu *fasād*. Jasno je da ta vrsta razvrata (homoseksualizam, sodomija), prema islamskom pogledu na bračni život, dovodi do raznih oboljenja i prijetnja je kontinuitetu same ljudske vrste na Zemlji (AIDS). U ovu vrstu *fasāda*, također, možemo ubrojiti svako licemjerno ponašanje i postupanje.

6. *Fasād* u sigurnosti (*al-fasād al-amnī*)

Iz sadržaja 33. ajeta sure al-Mā’ida: إِنَّمَا جِزَاءُ الَّذِينَ يُجَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ *Kazna za one koji vojuju protiv Allaha i Poslanika Njegova i koji na Zemlji čine nered jeste: da budu ubijeni, ili razapeti, ili da im se odsijeku ruke i noge unakrst, ili da se prognaju iz zemlje!*

60 Malkawi, *Epistemološka integracija*, str. 301.

To im je poniženje na ovom svijetu, a na Onom svijetu čeka ih patnja velika, klasični komentatori Kur'ana navode zločine koji spadaju u pravnu kategoriju zvanu *ḥirāba* (razbojništvo), a koja obuhvata oružanu pljačku, napad (uključujući) silovanje i ubistvo, naročito nevinih putnika na putu. Fraza وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا koji čine nered na Zemlji otvorena je za različite interpretacije, dok je većina vodećih komentatora Kur'ana u ovom ajetu ograničava na oružane zločine i njihov štetni uticaj na sigurnost zajednice.⁶¹

7. Društveni *fasād* (*al-fasād al-iḡtimā'ī*)

Riječ *fasād* također se povezuje sa prekidanjem Ugovora sa Allahom, dž.š. i kidanjem rodbinskih veza (*al-Baqara*, 27; *al-Ra'd*, 25; *Muḥammad*, 22). Također, ovo se odnosi i na svako jednostrano i neopravdano prekidanje svih vrsta ugovora, čime se ruši pravna sigurnost države. U ovu vrstu *fasāda* možemo ubrojati i konzumiranje alkoholnih pića i droga, kao i svaku vrstu prevare, magije, vračanja i laganja.

Zaključak

Riječ *al-fasād* u Kur'anu - koja se u svojim izvedenicama spominje na pedeset mjesta - prema semantičarima Kur'ana, ima šest ili sedam kontekstualnih značenja. Isto mišljenje dijele i vodeći klasični i savremeni komentatori Kur'ana. U kur'anskoj upotrebi ova riječ zadržava svoje osnovno ili temeljno značenje (nered, oštećenje, propast, poremećaj, glad i suša, šteta), koje se još proširuje *relacionim* značenjima griješenja, ubijanja, nevjerništva i sihira. Klasični komentatori Kur'ana su centralno značenje *fasāda* uvidjeli u griješenju ili neposlušnosti (*ma'siya*) Uzvišenom Allahu, odnosno u pojmo-

61 V. Nasr, *The Study Qur'an*, str. 293. - Što se tiče 33. ajeta sure *al-Mā'ida*, valja istaći da je on naširoko interpretiran u klasičnim komentarima Kur'ana, tj. u njima se detaljno ispituje njegov(i) povod(i) objavljivanja, značenjski se specificira pojam *al-muḥaraba* te ukazuje na pravni status (*al-ḥukm*) ovog ajeta. Ukratko, povod objave ovog ajeta, prema Ibn 'Abbāsu, jeste da je između nekih jevreja i Allahovoga Poslanika, a.s., postojao ugovor, pa su oni prekršili taj ugovor i zaposjeli putove. Većina učenjaka kaže da je ajet objavljen o jednoj skupini iz plemena 'Akl i 'Urayna koja je primila islam, a zatim su ubili Vjerovjesnikovog, a.s., pastira i uzeli njegove deve. No, propis ovog ajeta, nakon ovoga, odnosi se na sve vojevače. Vojevanje (*al-muḥāraḇa*), prema imamu Māliku, podrazumijeva upiranje oružjem na ljude u jednome mjestu ili izvan njega. Imam Abū Ḥanīfa kaže da se pojam vojevanja odnosi samo na područje izvan naseljenog mjesta. Riječi „koji vojuju protiv Allaha” sugeriraju značenje grubosti i upotrijebljene su na način hiperbole (*mubālaḡa*). Neko je rekao da se one ograničavaju riječima „vojuju protiv Poslanika Njegova”, što je slabo mišljenje (*da'if*), jer se Allahov Poslanik spominje poslije riječi: „koji vojuju protiv Allaha.” Veli se: vojuju protiv Allahovih robova, što je ljepše mišljenje (*aḥsan*) (Ibn Ğuzayy al-Andalusī, *al-Tashīl li 'ulūm al-Tanzīl*, Beirut: Dār al-kitāb al-'arabī, 1973, 1/175).

vima *kufra* i *širka*. Na temelju tog kontekstualnog značenja i odgovarajućih kur'anskih ajeta ustanovili smo formu *fasāda* koju smo nazvali *al-fasād al-'aqā'idī*.

Na četrdeset mjesta u Kur'anu riječ *fasād* spominje se zajedno sa riječju *al-arḍ* (Zemlja). Ideja „činjenja nereda na Zemlji”, koja se spominje na nekoliko mjesta u Kur'anu, često se povezuje sa *lošim ponašanjem* kao suprotnost *ispravnom ponašanju* i, implicitno ili eksplicitno, sa fizičkim nasiljem te često implicira duhovnu i zemaljsku korupciju. Na temelju tih kur'anskih ajeta govorimo o *al-fasād fī al-arḍ* (*fasādu* na Zemlji). Savremeni autori različito klasificiraju vrste ili forme *fasāda* na Zemlji, a mi smo ponudili sljedeću klasifikaciju: 1. *fasād u vjerovanju* (*al-fasād al-'aqā'idī*); 2. *politički ili državni fasād* (*al-fasād al-siyāsī*); 3. *okolišni fasād* (*al-fasād al-bī'ī*); 4. *fasād u ekonomiji* (*al-fasād al-iqtišādī*); 5. *fasād u etici* (*al-fasād al-aḥlāqī*); 6. *fasād u sigurnosti* (*al-fasād al-amnī*) i 7. *društveni fasād* (*al-fasād al-iğtimā'ī*).

Nije teško uočiti sveobuhvatnost kur'anskoga teksta u pogledu pojma *fasād* i njegove konkretizacije na ovome svijetu. Kur'an svojim tekstom „obuhvata sve vrste *fasāda* i njegove forme. Uzvišeni Allah je svako grijehenje predočio kao *fasād* na Zemlji, budući da svako grijehenje izvodi sa Puta dobra i iskrivljava Pravi put, bilo da je u pitanju grijehenje na planu ponašanja, krivičnih djela, građanskih ili općih prava.”⁶²

62 Al-Ġubūrī, „Maḥūm al-fasād fī al-Qur'ān al-karīm”, *Mağalla Kulliyya al-tarbawīyya al-asāsīyya*, br. 7 (2012), str. 45.

The concept of *fasād* in Qur'an

Abstract

The first part of the paper, after the introductory remarks, discusses the lexical meaning of the lexeme *fasād* (in Bosnian *fesād* or *fesāt*), which, among other things, has the following meanings: damage, ruin, disorder, hunger and drought, harm. Based on the works of the prominent classical scholars of the Qur'an (al-Qāri', Ibn Sallām, Dāmagāni, Ibn al-'Imād, Ibn al-Ġawzī), the contextual meanings of the word *fasād* in the Qur'an are given, together with the Tafsir analysis and by comparing it to some of the leading classical and contemporary commentaries of the Qur'an. Consequently, based on the Qur'anic use, the word *fasād* is semantically investigated and offered a possible classification of the term into its following forms: 1. *fasād* in faith (al-*fasād* al-'*aqā'idī*); 2. political *fasād* (al-*fasād* al-*siyāsī*); 3. environmental *fasād* (al-*fasād* al-*bī'ī*); 4. *fasād* in economy (al-*fasād* al-*iqtisādī*); 5. *fasād* in ethics (al-*fasād* al-*aḥlāqī*); 6. *fasād* in security (al-*fasād* al-*amnī*) i 7. social *fasād* (al-*fasād* al-*iġtimā'ī*).

Key words: *fasād*, meaning, contextual meanings, forms of *fasād*.